

❑ **Tarixin ayrı-ayrı dövrlərində fərqli inanclara etiqad edən xalqlar arasında günahsız insanların ölümü ilə nəticələnən dini zəmində müharibələr baş vermişdir. Əksər qarşıdurmalar əsasən cəmiyyətdə dini dözümsüzlük və təəssübkeşlik hissələrinin baş qaldırması nəticəsində yaranmış və qarşısını almaq prosesə çevrilmişdir. Çox təəssüf ki, nə qədər pərdələməyə çalışsalar da, yaşadığımız XXI əsrdə bu qarşıdurmalar dünyanın əsas problemlərindən biri kimi qalır.**

Bu, bir gerçəkdir ki, dözümlülük, mehribanlıq, səmimiyyət, qarşılıqlı anlaşma və sevgi kimi ulvi dəyərləri yaymaq məqsədilə bəşəriyyətə göndərilən səmavi dinlərdən belə bəzən qarşıdurma yaratmaq məqsədilə istifadə olunmuşdur. Mənsub olduğu dinin yayılmağa daha çox haqqı olduğunu düşünən, öz dinindən başqa heç bir dini qəbul etməyən insanlar digər dinlərə qarşı səlib yürüşü elan etmiş və nəticədə yüzlərlə günahsız insanın qanı axıdılmış, bir çox ibadət evləri dağıdılmışdır.

Bütün səmavi dinlərdə, eləcə də sonuncu din olan İslamda digər dinlərin nümayəndələrinə qarşı dözümlü və ədalətli davranmaq vacib əməllərdən hesab olunur. İnsanlar arasında ayrı-seçkilik salmaq, onlarla rəftarda din və məzhəb fərqliliyini əsas götürmək ən böyük günah əməllərdən biri sayılır.

Hər bir xalqın özünəməxsus mədəniyyəti, həyat tərzi və adət-ənənələri mövcuddur. Əhalisinin böyük əksəriyyətini müsəlmanlar təşkil edən Azərbaycan digər din və mədəniyyətlərə dözümlülük baxımından dünyanın əksər ölkələrindən fərqlənir. Belə ki, Azərbaycanda tarixən müxtəlif xalqlar, etnik azlıqlar məskunlaşmışlar. Əsrlər boyu onlar Azərbaycan xalqının ictimai-siyasi həyatında mühüm rol oynamış, özlərinin etnik xüsusiyyətlərini, dinlərini və adət-ənənələrini qoruyub saxlayaraq günümüzədək yaşatmışlar. Azərbaycan qədim zamanlardan müxtəlif dinlərin, dini cərəyanların qovuşduğu bir məkan olmuşdur. Bu gün də ölkəmizdə bu dinlərin tarixi abidələri, zəngin mədəni irsi qorunub saxlanılır.

Tarix boyu müxtəlif dinlərə etiqad edən insanlar Azərbaycanda sülh və əmin-amanlıq mühitində yaşamışlar. Azərbaycanda mövcud dini icmalar arasında daim möhkəm dözümlülük, qarşılıqlı anlaşma olmuş, milli, irqi, dini ayrı-seçkilik müşahidə olunmamışdır. Müxtəlif dinlərə etiqad edən insanlar mehriban bir ailə kimi yaşamışlar.

Azərbaycan xalqı daim ölkədə yaşayan müxtəlif dinlərə və məzhəblərə mənsub insanların dostluğunun, qardaşlığının möhkəmləndirilməsinə, sülh və əmin-amanlıq mühitinin yaradılmasına çalışmışdır. Bu humanist ənənə bu gün də qorunub saxlanılır.

Respublikamızda sınaq və kilsələr məsələləri yanaşı fəaliyyət göstərir, insanlar dini ayinlərini sərbəst yerinə yetirirlər. Bəlkə də dünyada yeganə ölkədir ki, məscid, sınaq və kilsələrin təhlükəsizliyi üçün heç bir mühafizə xidməti yoxdur. Məhz bu müqəddəs abidələrin təhlükəsizliyi xalq mühafizəçiləri tərəfindən qorunur. Ölkəmizdə son dövrlər məsələləri bərabər sınaq və kilsələr də dövlətin büdcəsi hesabına inşa olunur.

Onu da qeyd etmək ki, Azərbaycan əhalisinin böyük əksəriyyəti müsəlmanlar olsa da, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında bütün dini etiqadların qanun qarşısında bərabər olduğu təsbit olunmuşdur. Bu müddəə təkcə qanunda deyil, real həyatda da öz əksini tapmışdır. Azərbaycanda hər hansı bir dinin digər dinə üstün olması barədə təbliğatın aparılması qanunla qadağan edilmişdir.

Bu gün dünyanın bir çox ölkələrində insanların yaşayış yerinin müəyyən edilməsində onların dini mənsubiyyəti əsas meyar kimi götürülür. Yəhudi, xristian və müsəlmanlar ayrı-ayrı məhəllələrdə yaşayırlar. Azərbaycanda vəziyyət tamamilə fərqlidir. Azərbaycan çoxmillətli ölkədir, müxtəlif millətlər və xalqlar qarşılıqlı anlaşma şəraitində yaşadığı və fəaliyyət göstərdiyi dövldür. Mütəsir müstəqil Azərbaycan dövləti və onun yaradıcısı Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldiyi ilə ölkəmizdə yaşayan azsaylı xalqların dilinə, mədəniyyətinə, adət-ənənələrinə diqqətlə yanaşdı, qayğı göstərdi. Ümummilli liderin yenidən siyasi hakimiyyətə qayıdışı azərbaycançılıq ideyasının inkişafına, Azərbaycan xalqının milli azadlıq uğrunda mübarizəsinə güclü təsir göstərdi. Belə ki, ulu öndər Heydər Əliyev azərbaycançılıq ideyasını əsas tutaraq onun bütün sahələrdə inkişafını təmin etdi. Bundan başqa, Heydər Əliyev ilk dəfə olaraq multikulturalizmi azərbaycançılıq ideyasının tərkib hissəsi kimi təqdim etdi.

Heydər Əliyev Azərbaycanda ikinci dəfə siyasi hakimiyyətə gəldikdən sonra – 1993-cü ildən etibarən keçmiş İttifaq respublikalarında fərqli olaraq Azərbaycanda vəziyyət ağırlı problemlərin həlli istiqamətində inkişaf etməyə başladı. Bu proses Azərbaycanda yaşayan milli azlıqların, azsaylı xalqların və etnik azlıqların ictimai-siyasi, sosial-

mədəni inkişafına stimula verdi.

Müstəqilliyin ilk günlərindən başlayaraq Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışına qədər olan zaman kəsiyində Azərbaycanda milli azlıqlarla bağlı yetərli iş görülmürdü. 1993-cü ildən sonra isə milli məsələlərdə irəliləyiş doğru dönüş yarandı. Tarazlı milli siyasət kursu, milli azlıqların ən kiçik qayğılarından tutmuş ciddi sosial problemlərinə qədər bütün məsələlərin həlli artıq Kremlin barmaq silkələməsinə görə deyildi. Ölkəmizin müstəqillik illərində keçdiyi inkişaf yolu, o cümlədən müstəqilliyin ilk illərində vətəndaş müharibəsi, iqtisadi inkişafın müvafiq dəstəyinin pozulması, Ermənistanın işğalı və sair çoxsaylı problemlərlə üz-üzə qalan Azərbaycan ümummilli lider Heydər Əliyevin müdrik siyasəti sayəsində bütün çətinlikləri qısa müddətdə arxada qoydu və hərtərəfli inkişafa başladı. 1994-cü ildən sonra bu siyasət Prezident Heydər Əliyevin iradəsi, cəsarəti ilə həyata keçirildi. Heydər Əliyevin təşəbbüsü və göstərişi ilə milli azlıqların ədəbiyyat, mədəniyyət, dil, tarix, adət-ənənələrinin və s. qorunub saxlanmasına, inkişaf etdirilməsinə qanuni zəmin yaradıldı. Bu məqsədlə onlara maliyyə yardımları göstərildi. Milli azlıqların mədəni mərkəzləri kommunal xərclər, kirayə haqqı ödənilmədən yerlə təmin olundular. Onların əlifbalı, doğma dillərində sərbəstlikləri hazırlandı, kitablarının, qəzetlərinin nəşri üçün dövlət büdcəsindən vəsait ayrıldı, respublika radiusunda, yerli özal televiziyalarda və qəzetlərdə doğma dillərində veriliş materialları hazırlanmasına şərait yaradıldı, müxtəlif konfessiyaların sərbəst və azad fəaliyyət göstərməsinə tam hüquq təminat verildi.

Heydər Əliyev milli məsələlərlə bağlı fəaliyyətində beynəlmillətlik ruhunu və milli azlıqlara diqqəti müdafiə edirdi. Məhz buna görə də Azərbaycanda etnomühtit bütün dövrlərdə sabit olub. Bu istər yuxarıların, istərsə də aşağıların birli-digərinə olan münasibətinin birtmənalı olaraq davam etməsinin göstəricisidir. Yəni topluma daxil olan hər türkə, həm də qeyri-türklə ictimai mühitdə yanaşma tərzi eyni olub, etniklə, qeyri-etnik arasında fərq qoyulmayıb. Dahi öndər bu ideologiyası ilə azərbaycançılıq fəlsəfəsini vətəndaşlıq məfhumu ilə ayırlmaz vəhdət kimi gördürdü.

Akademik Ramiz Mehdiyev “XXI əsrdə Azərbaycançılıq ideyası kreativ millət kontekstində” məqaləsində yazır: “Polietnik cəmiyyətdə vətəndaş millətçiliyi daxili birliyə malik olmuş Azərbaycan cəmiyyətinin ətraf mühiti qavraması üsuldur. Mədəni və etnik birliyə nail olmayan dövlət tolerantlıq olmadan sabitliyini təmin edə və normal inkişaf edə bilməz...”

1995-ci ildə bilavasitə Heydər Əliyevin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə hazırlanan Azərbaycan Konstitusiyası da mənşəyindən, irqindən, dinindən və dilindən asılı olmayaraq, hər kəsin hüquq və azadlıqlarına hörmət təmin edir. Konstitusiyanın 25-ci maddəsinə əsasən, dövlət irqindən, milliyətindən, dinindən, dilindən və mənşəyindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə

Azərbaycançılıq məfkurəsi multikultural dəyərlərin qaranlı kimi

məhdudlaşdırmaq qadağandır. Konstitusiyanın 44-cü maddəsinə əsasən, “Hər kəsin milli mənsubiyyətini qoruyub saxlamaq hüququ vardır. Heç kəs milli mənsubiyyətini dəyişdirməyə məcbur edilə bilməz”.

Heydər Əliyevin milli siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri ölkəmizdə yaşayan bütün milli azlıqların dil və mədəniyyətinə müvafiq dəstəyinin göstərilməsi idi. Bu məqsədlə az sonralar Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi yanında Milli Azlıqların Əlaqələndirmə Şurası fəaliyyət göstərdi. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında milli azlıqların dil, mədəniyyət, tarix və etnoqrafiyasının öyrənilməsi üzrə xüsusi şöbə yaradıldı.

Heydər Əliyevin milli azlıqlara qarşı münasibəti təkcə rəsmi sənədlər və görüşlərlə təsdiq olunmur. Ümummilli lider milli azlıqların yaşadığı bölgələrə səfərlər edir, onlarla görüşlər keçirirdi. Qəbələ rayonunda yaşayan azsaylı udi xalqının nümayəndələri ümummilli liderlə görüşlərini belə xatırlayırlar: “Tanrı özü dualarımızı eşidərək Heydər Əliyevi bizə göndərmişdir. İndi biz özümüzlə azad və sərbəst hiss edirik”.

Heydər Əliyev milli azlıqların nümayəndələri ilə keçirdiyi görüşlərinin birində deyirdi: “Biz Azərbaycan deyəndə onun sərvətini, onun gözəl təbiətini nəzərdə tuturuq. Lakin bütün bunlarla yanaşı, respublikanın ən başlıca sərvəti əsrlərdən bu torpaqda yaşayan, öz taleyini, öz həyatını bu torpağa bağlayan, müxtəlif millətlərdən olan, müxtəlif dinlərə etiqad edən adamlardır. Ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər də zəngin olar...” Və yaxud da ümummilli lider milli azlıqlarla keçirdiyi görüşləri belə xarakterizə edirdi: “...Mən görüşlərimi milli azlıqların nümayəndələri ilə görüş adlandırmaq istəməzdim. Bu, Azərbaycanın, Azərbaycan xalqının nümayəndələri ilə görüşdür...”

Göründüyü kimi, Heydər Əliyev həm Azərbaycanda normal həyatı bərqərar etmək, sosial-iqtisadi inkişafı təmin etmək, həm də millətlərəarası sülhə nail olmaq, xalqlar və ölkələrəarası münasibətləri tənzimləmək nəşib oldu. Bununla da o, təkcə Azərbaycanda yaşayan millətlər üçün deyil, bütövlükdə regionda yaşayan hər kəsə qucaq açdı. Görürük, bu səbəbdən də ona “Qafqazın atası” adını verdilər.

Azərbaycanda bütün xalqlara, milli azlıqlara daim yaxşı münasibət bəslənilir. Azərbaycan müxtəlif dinlərin və millətlərin dostluq şəraitində birgə yaşamaları baxımından nümunə rolunu oynayır. Hazırda Azərbaycanda ölkənin əsas və çoxluq təşkil edən əhalisi – azərbaycanlılarla yanaşı, bir sıra digər millət, xalq və etnik azlıqlar bir ailə kimi yaşayırlar. Ölkəmizdə yaşayan əhalinin 90,6 faizini azərbaycanlılar, 9,4 faizini isə milli azlıqlar və etnik qruplar təşkil edir. Bu gün Azərbaycan ərazisində kompakt halında yaşayan milli azlıq, azsaylı xalq və etnik azlıqlarla yanaşı, həmçinin özbəklər, qazaxlar, litvalılar, latışlar, moldovanlar, estonlar, qırğızlar, taciklər, türkmənlər, abxazlar, aqullar, buryatlar, inqışlar, darginlər, kabardinlər, komilər, qumuqlar, marilər, noqaylar, rutullar, udmurtlar, çeçenlər, çuvaşlar, adıgeylər, çərkəzlər, qaqazlar, yəhudilər, qaraçılar, orəblər, aysorilər, sfaqanlar, bolqarlar, macarlar, vyetnamlılar,

Zaqatala rayonunun Makov, Qınır kəndlərində məktəblər tikilmiş, Mamrux kəndində uşaq bağçası inşa olunmuşdur.

2003-cü il martın 9-da Bakıda yeni yəhudi sınaqoqu açılmışdır. Bu, Avropada ən böyük sınaqoqdur. 2003-cü ilin sentyabrından Azərbaycanda ilk yəhudi məktəbi fəaliyyət göstərir.

Avar dilində ümumilikdə, 260 sinfi olan 19 məktəb fəaliyyət göstərir və bu məktəblərdə 7 minə yaxın şagird təhsil alır.

2009-cu il ümumölkə əhali siyahıyaalınmasının rəsmi yekunlarına əsasən talışlar Azərbaycanda yaşayan de-fakto üçüncü, de-yuri isə dördüncü azsaylı etnik qrupdur. Azərbaycanda hazırda tədris proqramında talış dili öyrənilən 248 məktəb fəaliyyət göstərir. Bu məktəblərin ibtidai siniflərində həftədə 2 dəfə talış dili tədris edilir. Həmin məktəblərdə 1716 sinif vardır ki, onlardan 248-i ibtidai sinifdir. Məktəblərdə, ümumən, 29120 şagird təhsil alır.

yunanlar, koreyalılar və kubalırlar da yaşayırlar. Onların bir çoxu başqa millətlərdən olduqları kimi, digər səmavi dinlərin də daşıyıcısıdır.

Bu gün ölkədə yürüdülmən iqtisadi, siyasi, sosial, milli və s. siyasətin xarakteri və effektivliyi də xüsusi vurğulanmalıdır. Azərbaycan özünün müsbət və pozitiv iqtisadi inkişaf meyillərini – iqtisadiyyatının liberallaşdırılmasını, Qərblə iqtisadi əlaqələrini və bazar iqtisadiyyatı mexanizmlərini inkişaf etdirməklə yanaşı, həm də ölkə daxilində sabit vətəndaş birliyinin yaradılması istiqamətində mühüm nailiyyətlər qazanmışdır. Ölkədə həyata keçirilən düzgün və fəal siyasət onun daxili ictimai-siyasi mühitini nəzərəcarpacaq dərəcədə modernləşdirmiş, dövlət və cəmiyyət həyatını demokratikləşdirmiş, sosial-mənəvi sahələri yeniləşdirmiş, vətəndaş cəmiyyəti təsisatlarını formalaşdırmış və müasir dövrün tələblərinə uyğunlaşdırmışdır.

Hazırda Azərbaycan öz ictimai-siyasi və sosial-mənəvi vəziyyəti, yekdil milli-dini-vətəndaş birliyi, tolerant daxili vəziyyəti və s. ilə Cənubi Qafqazın ən sabit və lider ölkəsi hesab olunur. Azərbaycan Cənubi Qafqazda həm də xristianlıqla İslamın sərbəhdərlərini bittirdiyi və sivilizasiyaların qovuşduğu, müxtəlif millətlərin, dinlərin və mədəniyyətlərin bir arada inkişaf etdiyi, dini dözümlülüyün hökm sürdüiyü coğrafi məkan olaraq, öz multikulturalist və tolerant cəmiyyəti, sabit ictimai mühiti ilə seçilir. Bu istiqamətdə ölkə rəhbərliyinin yürütdüyü ardıcıl siyasət ölkənin regionda geosiyasi nüfuzunu artırmaqla yanaşı, həm də Cənubi Qafqaz və Xəzər hövzəsində regional sabitlik və təhlükəsizliyin təmin olunmasına ciddi təsir göstərir. Bütün bunlar da Azərbaycanın xarici aləmlə geosiyasi tərəfdaşlığına müsbət təsir göstərən əsas amil hesab olunur.

Bütün bunlarla yanaşı, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin regionların inkişafı ilə bağlı sərəncamlarını da xüsusi qiymətləndirmək lazımdır. Azərbaycan Respublikasının Şəki şəhərinin, Balakən, Qax və Zaqatala rayonlarının sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsinə dair əlavə tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamları nəticəsində Balakən rayonunun Kətax kəndində Beretbinə əsas məktəbi,

ab-hava, sağlam mühit və həmrəylik duyğuları.”

Akademik Ramiz Mehdiyev milli və etnik zəmində dünyada ciddi problemlərin olması ilə bağlı təhlillərini Prezident İlham Əliyevin “Azərbaycan nainki sivilizasiyalararası bir körpüdür, biz, eyni zamanda öz əməyimizlə, siyasətimizlə müsbət meyllərin güclənməsinə təkan veririk... əfsuslar olsun ki, hər yerdə belə deyildir. Dini ayrı-seçkilik müşahidə olunur, məzhəb davası aparılır. Bu, böyük fəlakətdir və uquruma apan yoldur. Biz çalışırıq, çalışmalıyıq və öz səylərimizi daha da artırmalıyıq ki, dünyada bu meyllər müsbət istiqamətdə getsin” – fikirləri ilə əsaslandırır və həmin vəziyyətdən çıxış yolu kimi, birgəyaşayışın Azərbaycan modelinin öyrənilməsinə təklif edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev multikulturalizmi dövlət siyasəti elan edərək, bunu ardıcıl olaraq davam

etdirəcəyini, təkcə, ölkə daxilində deyil, bir sıra mətbəb tribunallarda da əminliklə vurğulayıb. Bu cür yanaşma multikulturalizmin ən yaxşı modeli olan ölkəmizin inkişafının tarixi reallıqlar, müasir dünya sivilizasiyası məkanı və zamanı daxilində davamlı inkişaf tələbatları ilə elmi cəhətdən əsaslandırılıb. Prezident İlham Əliyevin Bakıda “XXI əsr: ümidlər və çağırışlar” devizi ilə keçirilən Beynəlxalq Humanitar Forumda demişdir: “Öz dininə hörmət başqa dinə hörmətdən başlayır. Multikulturalizm ayrı-seçkililiyi yol vermir, əksinə bütün xalqları birləşdirir. Eyni zamanda, hər bir ölkənin öz qaydaları, öz ənənələri vardır”.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev multikulturalizmi dövlət siyasəti elan edərək bunu ardıcıl olaraq davam etdirəcəyini, təkcə, ölkə daxilində deyil, bir sıra mətbəb tribunallarda da əminliklə vurğulayıb. Bu cür yanaşma multikulturalizmin ən yaxşı modeli olan ölkəmizin inkişafının tarixi reallıqları, müasir dünya sivilizasiyası məkanı və zamanı daxilində davamlı inkişaf tələbatları ilə elmi cəhətdən əsaslandırılıb.

Bu gün də ölkənin ictimai-siyasi həyatındakı demokratik dəyişikliklər Azərbaycanda yaşayan azsaylı xalqlara olan marağın artmasına şərait yaradır. İnsan hüquqlarının müdafiəsi, müxtəlif etnos və etnik qrupların saxlanılması yalnız sosial-mədəni deyil, həmçinin siyasi əhəmiyyət daşıyır. Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə dövlətin milli siyasəti yalnız ayrı-ayrı etnos və xalqlara deyil, milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq ölkə vətəndaşlarının həyatının bütün sahələrində bərabərhuquqlu inkişafına xidmət edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, əsrlər boyu Azərbaycanda bütün xalqlara və milli azlıqlara tolerant münasibət bəslənir. Tarixən ölkəmizdə müxtəlif millətlərin nümayəndələri dinc yaşayıb və bu ənənə indi də uğurla davam etdirilir, nümunəvi xarakter daşıyır. Milli azlıqlar üçün ölkəmizdə reallaşdırılan layihələr xalqlar arasında dostluq münasibətlərinin daha da möhkəmlənməsi işinə xidmət edir.

Mələhət İBRAHİM QIZI,
Milli Məclisin deputatı,
YAP Nəsimi rayon təşkilatının
sədri, YAP Siyasi Şurasının üzvi